
Levendbarende hagedis in de schijnwerpers

De levendbarende hagedis is het meest algemeen voorkomende reptiel in Nederland. Hij komt verspreid over een groot deel van het land voor in veel verschillende typen terreinen. Vorig jaar bleek uit de resultaten van het Meetnet Reptielen dat de soort er toch wat minder rooskleurig voorstond. Geleidelijk aan nam het aantal waargenomen dieren op de trajecten af. Genoeg aanleiding om hier aandacht aan te besteden. Wij zijn eens bij enkele 'ouden rotten' in het vak gaan vragen naar hun ideeën over: de achteruitgang van de levendbarende hagedis, het terreinbeheer en hoe je ze het beste kunt vinden.

JELLE HOFSTRA **Lippenhuisterheide (Fr),** **sinds 1990:**

"Op de Lippenhuisterheide is sprake van een bijzondere situatie doordat in de winter van 1999 de waterstand in het gebied in één klap flink is gestegen. Hierdoor zijn veel dieren waarschijnlijk in hun winterslaap door het water overvallen en verdronken. Want ik zie zowel adders, als levendbarende hagedissen momenteel minder dan in de voorgaande jaren. Ik heb de indruk dat in de overige heidegebieden in de omgeving van Gorredijk de stand van de levendbarende hagedis niet noemenswaardig is veranderd. Maar hier kijk ik natuurlijk ook niet zo systematisch als op mijn eigen traject. Op het traject vind ik de levendbarende hagedis vrijwel uitsluitend bovenop grote pollen pijpenstrootje. Begrazing lijkt me dan ook slecht voor deze soort, omdat daarbij juist de bovenkant van die pollen door de koeien wordt kaalgevreten. Qua waarnemingsomstandigheden is de levendbarende hagedis vaak bij iets hogere temperaturen actief dan de adders en ringslangen die hier in het gebied voorkomen. Voor die kleine hagedissen is vooral de wind belangrijk, het moet echt windstil zijn."

RONALD DE BOER **Veluwezoom (Gld), sinds** **1991:**

"Op de Veluwezoom is het verdwijnen van de levendbarende hagedis echt erg lokaal en makkelijk te verklaren door het plaatselijk dichtgroeien van het biotoop. De meeste levendbarende hagedissen zijn te vinden in de bermen van paden, daar waar tussen het zandpad en de bosrand nog een strook

FRANS VAN ERVE **Kampina (NBr), sinds 1995:**

"De levendbarende hagedis is het enige reptiel op Kampina. Op mijn traject daar heeft hij curieuze ontwikkelingen doorgemaakt. Toen ik begon in 1995 zag ik echt enorme aantallen dieren, gemiddeld zo'n 50 per bezoek. In de daarop volgende jaren werd het geleidelijk aan steeds minder, en nu dit jaar lijken ze weer in de lift te zitten. Over de oorzaak hiervan heb ik al vaak mijn gedacht laten gaan, maar ik kom er niet echt uit. Het gehele gebied wordt begraasd met koeien en paarden, en als gevolg van hun vraat is het biotoop wel veranderd. Maar die grazers zijn er nog steeds, en toch zie ik dit jaar weer wat meer hagedissen."

Mijn traject bestaat uit de bermen van de rechte zandpaden die door het gebied heen lopen. Langs die paden liggen veelal greppels en slootjes waarbij de begroeiing bestaat uit struikheide en pijpenstrootje afgewisseld met struikjes en opslag van bomen. Zolang deze struikjes geen bos gaan vormen gaat dit goed. Omdat het gebied voor een zeer groot deel uit natte heide bestaat, geven ook de koeien in het gebied sterk de voorkeur aan de zandpaden om zich door het gebied te verplaatsen. Met als gevolg dat juist die bermen van de paden, waar de hagedissen zich het meeste ophouden, overbegraasd worden. Dit leidt tot een verarming in de vegetatiestructuur, die heel geleidelijk plaats vindt, en daardoor nauwelijks opvalt. Naast begrazing, die een duidelijke invloed heeft op het biotoop van de levendbarende hagedis, denk ik dat de populatieschommelingen voor een groot deel ook het gevolg zijn van natuurlijke factoren, zoals droge zomers of juist natte winters. Bij natte winters kunnen in een gebied als dit veel dieren in hun winterslaap door het water overvallen worden waardoor ze verdrinken. In een ander deel van de Kampina is door de beheerder opzettelijk het waterpeil verhoogd. Dit heeft tot gevolg gehad dat in dat deel van het terrein nauwelijks meer levendbarende hagedissen te vinden zijn. Op zich hoeft het vernatten van het terrein helemaal niet slecht te zijn voor die levendbarende hagedis. Ook op Kampina hebben ze juist een voorkeur voor natte biotopen als venoevers en de greppels langs de paden. Maar door zo'n gebied in één keer te vernatten hebben de dieren, geen kans gekregen zich aan te passen aan de nieuw ontstane situatie. Dergelijke ingrijpende maatregelen zouden dan ook gefaseerd moeten worden doorgevoerd. Met het beheer zou vooral rekening moeten worden gehouden met het behoud van microstructuren in het terrein. Over de nivellerende werking van begrazing heb ik het al gehad. Een andere maatregel is het plaggen. Natuurlijk zorgt plaggen op zichzelf al voor het verdwijnen van structuur, helemaal als er direct daarna tot begrazing wordt overgegaan. Je houdt dan een hele eenvormige monocultuur van struikheide over, waar nauwelijks

dieren in te vinden zijn. Maar er is ook een bijkomend nadelig verschijnsel. Zoals op zoveel heideterreinen het geval is mag het plagsel niet uit het terrein worden afgevoerd vanwege verontreinigingen. Vaak wordt er daardoor voor gekozen om dit materiaal in het terrein zelf op te slaan. Op Kampina is het een aantal keren voorgekomen dat met dit plagsel de greppels in het terrein zijn dichtgestort. Juist die greppels zijn belangrijk als structuurgevers in het terrein en het leefgebied van heel veel organismen, waaronder de levendbarende hagedis. Qua waarnemingskans van de hagedissen valt het me op dat het echte zoonabbidders zijn. Verder vind ik vrijwel altijd dieren op en bij houtstronken die her en der verspreid in de bermen van de paden liggen. De randen van de paden vormen sowieso een belangrijk leefgebied in Kampina, als ik wat meer de heide zelf oploop zie ik stukken minder hagedissen dan langs het pad."

RICHARD STRUIJK

Duinen van Walcheren, sinds 1995:

"In al die jaren dat ik hier in de duinen de hagedissen monitor heb ik slechts eenmaal een dier gezien. Ook dit jaar was het resultaat van de monitoring opnieuw nihil. Ontzettend jammer, ook voor mij als waarnemer die wel eens een 'succesje' wil boeken. Het duingebied wordt hier integraal begraasd met koeien. En hoewel er door de begrazing in de duinen meer open looppaden zijn ontstaan, is het maar de vraag of de hagedissen daarvan kunnen profiteren. De rest van het duin gaat steeds meer op een golfterrein lijken als gevolg van de combinatie van maaien en grazen. De grassen stoelen uit en vormen een gesloten zode, die weinig ruimte laat aan kruiden en andere organismen. Het duin verzuurt verder. Dat zal mijns inziens geen effecten hebben op de hagedissenpopulatie, gezien het voorkomen van deze soort elders, juist in zure milieus. Maar goed gaat het voorlopig niet met de levenbarende hagedis hier in de Zeeuwse duinen"

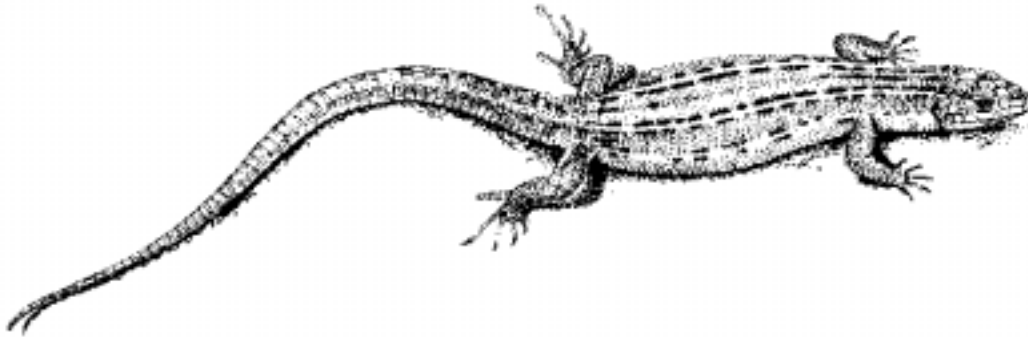
Resumé

Uit de verhalen komt naar voren dat het de levendbarende hagedis op een aantal trajecten niet echt voor de wind gaat. Soms zijn daar aanwijsbare redenen voor, zoals waterstandverhoging en een te intensief begrazingsbeheer. Soms ook

valt er niet echt een duidelijke oorzaak aan te wijzen en valt het onder de noemer 'natuurlijke fluctuatie'.

Wat uit alle verhalen naar voren komt is dat structuur erg belangrijk is. Structuur in de vorm van dood hout,

hoge pollen pijpestrootje, greppels, etc.. Een belangrijk gegeven voor de terreinbeheerders, maar zeker ook voor de monitorders om eens op te letten tijdens de telrondes!

Vroeg en Laat

Vroeg

In de eerste nieuwsbrief van 2000 gaven we een overzicht van de eerste reptielenwaarneming van de nieuwe eeuw. De eerste was een levendbarende hagedis op 22 februari. De eerste Zandhagedis werd op 27 februari gezien volgens de nieuwsbrief. Maar bij de telformulieren van Yvonne van Hoof van dit jaar troffen we een nog vroegere waarneming aan. Zij had reeds op 20 februari al drie zandhagedissen. Wat haar waarneming tot de meest vroege reptielenwaarneming van 2000 maakt en ook een primeur voor de duinen; zó vroeg al zandhagedissen!

Laat

Late waarnemingen zijn er ook te melden dit jaar. De laatste bij ons binnengekomen waarneming kwam uit Drenthe. Op 30

november zagen Bastiaan Walpot en Maryan Verver op hun traject in het Wapserveld nog een mooie adder. Maar ook de ringslangen bleven laat op dit jaar. Bij een bezoekje van onze Amsterdamse ringslangen-monitorder Ruud Wolterman aan de Wieden (Ov.), hoorde hij van de plaatselijke boswachter over de volgende waarneming. Op 8 november botste er een zwemmende ringslang tegen zijn roeibootje op. 'hij was wel; een beetje traag hoor!' vertelde hij erbij. Ook bij Amsterdam zelf bleven de ringslangen lang bovengronds. De portier van de Diemerzeedijk zag op 14 november nog een ringslang in de buurt van zijn wachthuisje rondkruipen. Een Amsterdamse zwerver op zoek naar een slaappleats.